

Špecifický bodový program deinštitucionalizácie

- 1. Posilnenie spoločnej reflexie problémov - všetky zainteresované subjekty (vrátane štátnej správy) si musia dostatočne uvedomovať problém. Je potrebné dosiahnuť, aby všetci vedeli o škodlivých účinkoch ústavnej výchovy, aby vedeli, že ústavná starostlivosť je najkrajnejšie a dočasné riešenie, a aby mali dostatočné poznatky o fungovaní ústavných zariadení.*

Slovenská republika začala transformáciu v roku 2000, pričom transformácia zahŕňa zmeny na úrovni 4 pilierov - výchovný, personálny, priestorový a ekonomicko – hospodársky, pričom je trend mierneho znižovania počtu detí s nariadenou ústavnou starostlivosťou v zariadeniach, výrazného zvyšovania počtu detí v profesionálnych rodinách a zvyšovania počtu detí zverených do náhradnej osobnej starostlivosti a pestúnskej starostlivosti. Z tohto dôvodu má každý detský domov vypracovaný transformačný plán.

- 2. Ustanovenie riadiacich orgánov procesov - všetky zainteresované subjekty by sa mali zúčastniť riadenia procesov zmeny. Odporúča sa vytvoriť dva orgány. Riadiaci výbor, ktorý by sa mal skladať z významných predstaviteľov zainteresovaných subjektov a mal by byť zodpovedný za plán akcie a mal by dohliadať na realizáciu. Výkonný tím by sa mal skladať z profesionálov s rôznymi špecializáciami a mal by byť zodpovedný za uskutočnenie plánu.*

V užšej rovine, t.j. z pohľadu zmien samotných zariadení je riadenie procesu dané priamo zákonom upravenými kompetenciami. Práve z dôvodu zvládnutia plošných zmien boli vykonané zmeny v právnej úprave riadenia procesov detských domovov. Zodpovednosť za plánovanie a riadenie procesu v štátnych detských domovoch má od 1.7.2011 zo zákona Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len „Ústredie PSVaR“) a za samotnú realizáciu tím odborníkov viazaný ku konkrétnemu detskému domovu, v rámci multidisciplinárnej spolupráce – detský domov, Úrad PSVaR, obec, škola, lekár, rodina, akreditovaný subjekt, mimovládne organizácie. Procesy sú riadené napr. internými normami. V rámci metodologickej činnosti ústredie vykonáva metodické dni v neštátnych detských domovoch, krízových strediskách a zástupcovia akreditovaných subjektov sú prizývaní na metodické a pracovné stretnutia, konferencie, organizovaných Ústredím PSVaR. Usmernenia a interné normy vydané Ústredím PSVaR sú im dané k dispozícii.

- 3. Realizácia analýz na národnej a regionálnej úrovni - je potrebné mať prehľad o deťoch a zariadení (a u každého dieťaťa poznať údaje dôležité pre rozhodovanie), o existujúcich službách, o personáli v existujúcich zariadeniach, a ak je to možné aj prehľad o kvalite starostlivosti v existujúcich zariadeniach.*
- 4. Vykonanie podrobných analýz na úrovni jednotlivých zariadení - po výbere konkrétneho zariadenia je potrebné zhromaždiť podrobné údaje o deťoch a ich rodinách, vrátane informácií o dosiahnuteľnosti rodiny. Okrem toho je potrebné zmapovať významné údaje o zamestnancoch a tiež o budove. Je potrebné poznať dynamiku prijímania a prepúšťania detí.*

Aj napriek skutočnosti, že oblasť sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej len „SPODaSK“) nie je na Slovensku dostatočne informatizovaná, disponuje Slovenská republika komplexnými údajmi a analýzami z oblasti náhradnej starostlivosti a to na všetkých úrovniach, vrátane údajov o priestoroch, majetku, personálnej štruktúre. Podrobnými údajmi o deťoch a rodinách disponujú všetky príslušné orgány SPOD a SK, detské domovy a ostatné zariadenia, vrátane skladby detí a faktorov umiestňovania a ukončenia starostlivosti. Tieto údaje sú pravidelne monitorované a vyhodnocované. Zároveň sú pravidelne mapované a aktualizované všetky možnosti pomoci deťom a ich rodinám na orgánoch miestnej štátnej správy a samosprávy, mimovládnych organizácií a akreditovaných subjektov.

5. Návrh systému alternatívnych služieb – informácie zhromaždené podľa predchádzajúceho bodu by mali postačovať k návrhu nových služieb. Minimálne by sa malo uvažovať o nasledujúcich službách: preventívne služby, reintegračné služby a služby priebežne pomáhajúce rodinám, pestúnska starostlivosť a adoptívna starostlivosť, špeciálna rezidenčná starostlivosť v malých domovoch, terapeutickú komunitnú starostlivosť. Pokiaľ možno väčšia časť detí by mala byť vrátená do biologických rodín, alebo umiestnená v náhradných rodinách. Pre budovu by malo byť naplánované iné využitie (denné centrum, azyl pre matky s deťmi či pre rodinu). Nemala by byť používaná ako ústavné zariadenie ani pre inú klientelu. Personál zariadenia môže byť po preverení sčasti využitý ako poskytovatelia pestúnskej starostlivosti. Niektorí zamestnanci toho však nemusia byť schopní.

V podmienkach Slovenskej republiky komplexnosť preventívnych tzv. reintegračných a tzv. priebežných alternatívnych služieb a opatrení komplikuje podobne ako v iných krajinách fakt, že za rôzne alternatívy sú zodpovedné rôzne subjekty (štátna správa, samospráva). Za oblasť sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, vrátane náhradnej starostlivosti, navyše aj fakt, že stále nie je zjednotený výkon súdnych rozhodnutí v zariadeniach - diagnostické centrá a reedukačné centrá patria do pôsobnosti rezortu školstva. Napriek uvedenému návrh modelu systému alternatívnych služieb bude tvorený prostredníctvom plnenia krátkodobých cieľov deinštitucionalizácie tak, aby sa systém SPODaSK a systém sociálnych služieb navzájom dopĺňali a aby bol dosiahnutý synergický efekt. Úlohy na zabezpečenie uvedenej zásady sú prioritne rozpracované v časti „Utváranie podmienok rozvoja opatrení na predchádzanie umiestňovania a zotrvávania detí v zariadeniach na výkon rozhodnutí súdu“, so zameraním na zintenzívnenie a skvalitnenie vykonávania opatrení SPODaSK, zvýšenie podpory a rozvoja sociálnej práce s ohrozenými rodinami v prirodzenom a otvorenom prostredí a rozvoja jednotlivých foriem náhradnej rodinnej starostlivosti.

6. Plán presunu zdrojov – finančných i ľudských do novej siete služieb – po analýze existujúcich a v budúcnosti nutných zdrojov je potrebné naplánovať a zaistiť presun zdrojov na nové služby. Všetky financie plynúce do prevádzky zariadenia pred transformáciou by mali byť využité na prevádzku nového systému služieb, nemali by byť „ušetrené“. V prvých fázach prechodu je nutné počítať s tým, že potreba personálnych a finančných zdrojov bude o niečo vyššia ako doteraz, po skončení transformácie sa zníži. Na dobu transformácie je teda potrebné nájsť dodatočné zdroje. Nevyhnutná je medzirezortná spolupráca a hodnotenie procesu.

Slovenská republika má niekoľkoročné skúsenosti s transformáciou detských domovov a finančnou podporou náhradnej starostlivosti. Spôsob financovania transformácie kombináciou štátneho rozpočtu v rámci alokovaných finančných prostriedkov v kapitole

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a štrukturálnych fondov umožňuje realizovať zmeny (postupne s dôrazom na udržateľnosť). Výrazným problémom je a bude zabezpečenie dostatočných finančných prostriedkov na oblasť alternatívnych služieb a opatrení.

***Príprava a premiestňovanie detí** – umiestnenie detí musí prebiehať s prednostným ohľadom na ich potreby a s vedomím toho, že samotná zmena prostredia je stres, a to aj u vychovávateľov. Zvlášť zraniteľné sú deti so špecifickými potrebami, traumatizované deti. Prípadní noví pracovníci sa musia napojiť na dieťa v dostatočnej miere ešte v čase, keď je v zariadení. Znižovanie počtu klientov zariadenia má prebiehať postupne, ak by k nemu došlo v príliš krátkom čase, nebude možné venovať dostatok pozornosti jednotlivým deťom. Formálne záležitosti súvisiace s prechodom dieťaťa do iného typu starostlivosti musia byť vybavené predtým, než dieťa zariadenie opustí.*

Slovensko má upravený proces umiestňovania detí do zariadení na výkon rozhodnutia súdu, proces umiestňovania detí do profesionálnych rodín ako aj proces sprostredkovania náhradnej rodinnej starostlivosti. Problémy, ktoré odhalila, resp. odhaľuje aplikačná prax sú riešené priebežne – jednak zmenami právnej úpravy, ako i zmenami interných postupov.

7. Príprava a preškolenie personálu – v dlhodobom horizonte niektorí doterajší zamestnanci zariadenia môžu s úspechom prejsť výberom a preškolením a stať sa „pestúnmi“ detí, o ktoré sa doteraz starali v zariadení. Proces výberu musí mať jasné pravidlá a musí byť transparentný. Pretože nové služby majú byť pre rodiny dosiahnuteľné, musí sa počítať s tým, že doterajší zamestnanci zariadenia budú pracovať inde, dochádzať za prácou, prípadne budú musieť zvažovať zmenu bydliska. Komunikovať je potrebné so všetkými zamestnancami, obzvlášť intenzívne s tými, ktorí sa transformáciou cítia byť ohrození. Tým zamestnancom, ktorí už ďalej nemôžu alebo nechcú s deťmi pracovať, je potrebné pomáhať pri hľadaní novej práce.

Pripravované zmeny v zariadeniach SPODaSK počítajú tak, ako doposiaľ s využitím súčasných personálnych zdrojov. Aj právna úprava sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately utvára podmienky na zmenu pracovných pozícií personálu, na rozdiel od všeobecných krokov počíta sa skôr s využitím súčasného odborného personálu v pozíciách profesionálnych rodičov a tiež v rôznych alternatívnych opatreniach (napr. odborná práca s tehotnými ženami, maloletými a osamelými matkami v priestoroch zariadení, odborné metódy práce s rodinou dieťaťa a dieťaťom v priestoroch zariadenia a pod.) Opatrenia na zabezpečenie uvedenej zásady sú uvedené v časti „Humanizácia a skvalitňovanie starostlivosti v detských domovoch, podpora zavádzania inovatívnych metód, foriem a programov práce s dieťaťom za účelom efektívnejšieho naplňania jeho potrieb a sledovania jeho záujmov“.

8. Logistická podpora – je potrebné postupovať podľa časového harmonogramu, spracovaného s ohľadom na všetky kľúčové faktory, ktorými sú: potreby detí, ich pripravenosť na zmenu, existencia a zabezpečenie nových služieb (najmä finančných a personálnych zdrojov). Je neprijateľné umiestňovať deti do „čakacích staníc“ akéhokoľvek druhu; dieťa musí ísť rovno tam, kde sa dá predpokladať, že budú dlhodobo zabezpečené všetky jeho hlavné potreby. Je neprijateľné vysťahovávať nepripravené deti zo zariadenia do neistých nových podmienok len preto, že kurčitému dátumu bolo naplánované zatvorenie zariadenia.

Súčasťou Konceptie je podrobný konkrétny časový harmonogram realizácie úloh v krátkodobom a strednodobom časovom horizonte tak, aby boli zohľadnené všetky rozhodujúce faktory. Zároveň Ústredie PSVaR, ktoré riadi a koordinuje celý proces deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti bude pravidelne a systematicky usmerňovať jednotlivé úrady práce sociálnych vecí a rodiny a zariadenia SPODaSK pri plánovaní, postupnej príprave podmienok a realizácii transformačných a deinštitucionalizačných zámerov. Zároveň podrobné deinštitucionalizačné plány každého detského domova nebudú obsahovať krátkodobé neisté riešenia pre deti.

9. Monitoring a hodnotenie nového stavu – *dobrymi indikátormi úspešne prebiehajúceho procesu sú zdravotný stav dieťaťa a jeho psychický vývoj. Je potrebné monitorovať ich ešte pred tým, než dieťa zariadenie opustí a v pravidelných intervaloch aj potom. Pravidelne treba tiež hodnotiť funkčnosť rodiny vzhľadom k dieťaťu, vrátane prítomnosti rizikových faktorov. Odporúča sa vykonávať tieto šetrenia tri mesiace po premiestnení dieťaťa do nového prostredia a potom raz za šesť mesiacov po ďalšie dva roky. Rodiny, ktoré majú ťažkosti, je potrebné podporiť formou poradenstva a terapie, ktoré majú byť poskytované priamo v domácnosti.*

U každého dieťaťa umiestneného na základe rozhodnutia súdu v zariadení má toto zariadenie povinnosť viesť záznamy o jeho psychickom, fyzickom a sociálnom vývine. Zároveň má každé zariadenie vypracovaný individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa a jeho rodinou. Súčasťou tohto plánu rozvoja osobnosti dieťaťa je plán výchovy a plán sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou spracovaný v kooperácii s obcou a príslušným orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorý nadväzuje na plán sociálnej práce s rodinou dieťaťa, ktorý spracováva orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately. Deti v profesionálnych rodinách sú súčasťou takto zavedeného monitorovania ich potrieb, progresu, výsledkov a prognózy práce s rodinou. S cieľom predchádzať zlyhaniu rodiny, do ktorej bolo dieťa vrátené zo zariadenia a opätovnému umiestneniu dieťaťa do zariadenia podľa plánu sociálnej práce s rodinou, ako aj v záujme podpory kvality náhradnej rodinnej starostlivosti, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonáva cieľnú a systematickú sociálnu prácu podľa plánu sociálnej práce. Rovnako ako v prípadoch sledovania a hodnotenia úspešnosti starostlivosti o deti budú monitorované a vyhodnocované všetky úlohy a opatrenia vytyčené v Konceptii.